

Ежелгі Мысыр, Антикалық дәуір, Греция, Рим

Мысыр өнері

Б. з. д. IV мыңжылдықтың екінші жарытысында Мысыр жерінде екі құл иеленуші мемлекет — Оңтүстік және Солтүстік патшалығы ірге көтерді. Б. з. д. III мыңжылдықта Солтүстік патшалығы ұзақ жылғы соғыстан кейін Оңтүстік патшалыққа бағынып, тұтас Мысыр мемлекеті құрылды. Осы кезеңде мәдениет пен өнер біраз дамыды. Тасқа ойылып, қашалып жасалынатын бедерлеу өнері барынша өріс алды.

Сызу мен сурет салуға бейімі бар адамдар өз заманындағы қоғамдық құрылысты, соғыс қимылдарын, патша жорықтарын қайрақ тастарға бейнелеп түсіріп отырды. Бір жағынан, тарихи жылнамалық белгі болып табылатын, екіншіден, өнердің озық ескерткіші саналатын бедерлеме суреті бар тақта тастың бірі — Нармер тақтасы. Бұл өнер ескерткіші сол дәуірде болған белгілі тарихи кезеңді ашып көрсетеді. Тақтада Солтүстік патшалығын тізе бүктірген Нармер патшаның әскери жорығы, жеңісі айшықты бейнелермен шебер берілген. Тақтадағы мүсіншінің құрылымдық шешімі, тақта бетіндегі ұтымды бейнелік тәсіл көрген адамды бірден баурап алады. Бұл тарихи өнер көзі – Ежелгі Мысыр өнерінің ең бір айтулы ескерткіші болып табылады. Гизадағы Хеопс пирамидасы. Б.з.б 2560 жылы салынған. Әлемдегі ең ежелгі пирамидалардың бірі.

Осыдан кейінгі кезеңдерде де Мысыр патшалығы нығайып, перғауындар билігі арта түсті. Бар байлықты қолдарына жинаған патшалар әулеті Мысырда ірі қалалар, ауқымды сәулет кешендері гибадатханалар ашуды қолға алды. Мұндай мәдени өзгерістер перғауын Жосердің тұсында кең етек алды. Сол кездегі Мысыр патшалығының орталығы, әлемдегі ең көне қаланың бірі Мемфис гүлденіп, өркендеді. Мемфисте сәулет өнерінің алғашқы үлгілері пайда болды. Дәл осы кезеңде Мысыр әдебиетінің алтын тамыры болып табылатын «Птаха» Құдайы туралы жазылған діни-философиялық шығарма өмірге келді. Сөйтіп, ғылымы мен өнері, әдебиеті, жаңа тұрпаттағы инженерлік құрылыстары барынша дамыды. Сол замандағы өркендеген мәдениет пен өнердің жемісі ретінде Жосер пирамидасы салынды. Жосер пирамидасы Мысыр классикалық сәулет өнерінің алғашқы қарлығашы болып табылады. Бұл сәулет өнеріне үлкен бетбұрыс әкеліп, тың инженерлік жүйенің пайда болуына жол ашты. Егер бұрын Мысыр сәулет кешендері бір қабатты масштабтардан тұратын болса, бұл пирамида бақандай жеті мастанан тұратын зәулім сәулет кешенін құрады. Сондықтан да оны «сатылы пирамида» деп атады. Пирамиданың биіктігі 60 метрге дейін жетті. Мысырда мұндай алып құрылыстардың салынуы діни нанымға да байланысты болды. Бұдан ертеректе де Мысырда атақты, айбынды адамдардың, патшалардың бастарына алып ескерткіштер қою кең таралған. Олардың сенімі бойынша патшалардың басына қаншалықты бағалы ескерткіш қойса, қарапайым халыққа, бүкіл елге оның рақымы түсіп, ұдайы желеп-жебеп отырады-мыс.

Екінші жағынан, перғауындар қарапайым халыққа өз үстемдігін жүргізу үшін, өздерінің құдіреттілігін таныту үшін де осындай ескерткіштер салуға мүдделі болды. Осы дәстүр Мысырдың сәулет өнерін өрі қарай дамытып, атақты пирамидалар дәуірін тудырды.

Жосер сәулет кешенінен бастау алған «пирамидалар дәуірі» б.з. д. VII ғасырда өзінің шарықтау шегіне жетті. Пирамидалардың ішіндегі ең әйгілі өрі атақтысы Хуфу (Хеопс) және Хафра (Хефрен), Менкаура (Мекерин) тұрғызылды. Ніл жағасындағы Гизе жазығында орналасқан осы үш пирамиданы «Гизе пирамидалар қорымы» деп атайды. Пирамидалар қорымындағы ең атақтысы — Хуфу (Хеопс) гибадатханасы үлкен сәулет кешені. Оны Мысыр перғауыны Хеопс (б.з.д. III мыңжылдықтың бірінші жартысы) салдырған. Перғауын өзінің өмір бойы жинаған бар қазынасына осындай керемет құрылыс салғызып, тұрғындарға тарту еткен. Пирамиданы салдыру үшін он жыл бойы Ніл дариясының ішкі жазығына дейін жол төселген. Мындаған құлдардың ауыр еңбегі жұмсалған үлкен құрылыс жиырма жыл бойы жүргізілген деген болжам бар. Пирамидалар

Пирамиданың аумағы мен зәулім құрылысына тең келер тас құрылыс бүкіл әлемде жоқтың қасы. Оның биіктігі 147 метрге жетсе, ал қырларының ұзындығы 235 метрге жетеді. Ғаламат тас кесектерден әдемілеп өрілген сәулет ескерткіші бес мың жыл бойы әлі мызғымай сол күйі сақталғаны мәлім. Осындай алып құрылысты басқарған сәулетші Хемиун еңбегі орасан зор болды. Мысыр елі кейінгі ғасырларда да дүниежүзілік мәдениет пен өнерге өлмес мұра қалдырды. Сондай сәулет өнерінің бірі — б.з. д. XX—XIII ғасырларда салынған Қарнак ғибадатханасы. Оны сол кездегі ел басқарған ұлы перғауын III Аменхотеп салдырды. Патша сәулетшілерден бұл ғибадатхананың ешбір құрылысқа теңдеусіз ерекше болуын талап етті. Шынында да, ғибадатхана бұрын-сонды жер бетінде болмаған ауқымды құрылыс болды. Амон — Күн Құдайына арнап тұрғызылған храм — бірнеше ғасырлар бойы салынды. Адам сенгісіз, биіктігі 20 м, диаметрі 4 м болатын тас бағаналардан тұрғызылған гипостиль — колонналы залдан тұратын ғибадатхананы тіршіліктен тыс бір күш тұрғызғандай әсер береді. Оның сұстылығы мен керемет зәулімділігі, бағаналар мен керегесіндегі, маңдайшаларындағы шымшытырық көптеген жазу мен бедерлеме суреттері көрген адамдарды таңдандырып, тұңғық қиял-ойға батырып, өзіне табындырып, құдіреттілігіне бас игізеді. Ғибадатхананың негізгі сарайының ұзындығы — 103 м, ені — 53 м, барлығы 140 бағаналардан тұрғызылған. Қарнак құрылысы өзінен кейінгі әлемдегі сәулет өнерінің тарихына үлкен бетбұрыс әкелді, бағаналы құрылыстардың дамуына жол ашып, үлгі болды. Кейінгі дәуірлерде тұрғызылған сәулет өнерінің қайталанбас маржандары саналатын Афины акрополи, Парфенон, Гера храмдары сонығайғағы.

Мысыр тарихына көз жүгіртер болсақ, қай дәуірде болмасын ондағы сәулет ғимараттары мен мүсін өнері бір-бірімен сабақтасып, бірге дамып отырған. Гизе пирамидаларын, оның корғаушысы сияқты айбынды да асқақ Хефрен сфинксінсіз, Қарнак, Луксор алдындағы Құдай бейнелі мүсіндерсіз елестету ешбір мүмкін емес. Олар бірін-бірі толықтырып, жарасым тауып тұрған ғажап дүниелер.

Мүсін өнерінің ішінде өзінің көнелігімен де, асқақтаған ауқымдылығымен де Хефрен сфинксі ерекше көзге түседі. Денесі арыстан бейнесінде салынып, бас жағы перғауын Хефрен кейпін елестететін асыл ескерткіштің негізі табиғи гранит тастан қашалып жасалған. Осынау Хефрен мүсінінен бастау алған Мысырдың монументальді ескерткіш белгілері жан-жақты дамып, жайдақ бедерлеме өнерде де, керегелік-росписьтік өнерде де өзінің канондық ерекшелік өлшемділігін қатаң сақтап отырған. Әсіресе бедерлеме, келбеттік өнер туындыларында бейнелеу ағымы ерекше жетістіктерге жеткен. Оны біздің заманымызға дейінгі III мыңжылдықта жасалған сәулетші Хесирдің бейнесінен байқауға болады. Онда Мысыр өнеріне тән қасиет, нақты ережелер толық сақталған. Бұл бейнелеу тәсілінің өміршендігі сондай, бірнеше ғасырлар бойы жан-жаққа тарап, әр ел өнерінің дамуының тарихына игі ысшпалын тигізді.

Ежелгі Мысыр тарихы бірнеше кезеңдерден тұрады:

Династиялыққа дейінгі кезең (б.з.д. IV мыңжылдық).
Ежелгі патшалық кезеңі (б.з.д. XXX—XXIII ғасырлар).
Орта патшалық кезеңі (б.з.д. XXII—XVIII ғасырлар).
Жаңа патшалық кезеңі (б.з.д. XVII—XI ғасырлар).
Кешеуіл уақыт кезеңі (б.з.д. XI ғасыр —332 жылдары).

Династиялыққа дейінгі кезең

Бұл кезеңде тас өңдеу өте жақсы жолға қойылды. Жалпақ тас бетіне бедерлі суреттер салына бастады. Мысыр шеберлері тарихи кезеңдер мен әскери жорықтарды бейнелеп, бедерлеуге тырысты. Олардың ең басты мақсаты — адам образын көрсету болды. Адамның тұлғалық бейнесі канондық тәсілмен берілді. Адамның басы, аяқ-қолын алдынан, иығын қырынан бейнелеуге тырысты. Осы әдіс-тәсіл қаншама ғасырлар бойы өзгермей, Мысырдың өзіндік бейнелеу мектебін қалыптастырды. Б.з.д. III мыңжылдықта жалпақ тастарда бедерленген перғауын бейнелерін Мысырдағы Каир мұражайынан көруге болады.

Ежелгі патшалық кезеңі

Сәулет. Мысырда біріккен орталық мемлекет б.з.д. IV—II мыңжылдықтарда қалыптаса бастады. Сол кезден бастап Мысыр өнері дамып, сатылы пирамидалар пайда болды. Ең алғашқы пирамида Жосер перғауынның құрметіне орнатылды. Хеопс салғызған ең үлкен пирамиданың ұзындығы 147 метрге жетті. Ол 2 млн 300 мың блок кірігіштен тұрады. Пирамиданың ең төменгі жағы төртбұрыш, жоғары жағы үшбұрыш тәрізді үшкірленіп отырады.

Мүсін. Елдің атрибуты ретінде Мысыр храмдарында перғауын статуялары орнатылды. Ол негізгі канондық заңдылыққа сүйеніп жасалды. Адамдар бейнесі өте қарапайым бейнеленді. Тік тұрған, қырынан отырған адамдар мүсінделді. Осы кезеңде б.з.д. III мыңжылдықта, қос портретті мүсін Рахотеп пен оның жары Нофрет мүсіндері пайда болды. Бұл сәулет, мүсін және кескіндемеден құралып, синтездік өнер құрады.

Орта патшалық кезеңі

Сәулет. Бұл кезеңде пирамида құрылысы тоқталды. Қабір және храмдардың жаңа үлгілері пайда болды. Ескерткіштің жаңа түрі — храмдық қабір бірінші рет I Ментухотепке орнатылды. Онан кейін храм ансамбльдерінің күрделі түрлері дами бастады.

Мүсін. Жеке адамдардың портрет-мүсіндері пайда болды. III Сенусерт перғауынның портреті жасалды. III Аменхотеп мүсіні пайда болды. Кескіндеме. Храмға қойылатын табыттар росписьпен әшекейленді. Орта патшалық кезеңінде сахналық қабырғаларда аңшылық кәсібі көркемсурет ретінде бейнеленді.

Жаңа патшалық кезеңі

Сәулет. Жаңа патшалық кезеңінде храмдар түрленіп, тікбұрышты болып келді. Ашылатын қақпалар жасалды, колонналық залдар пайда болды. Мұндай храм Амон Құдайына арналып салынды.

Жаңа патшалықтың екінші кезеңінде құрылыстар кең дамыды. Ең үлкен храм II

Рамзеске арналды. Бейнелеу өнерінің шыншыл түрлері калыптасты. IV Аменхотеп перғауынның храмы пайда болды. Ескі дәстүрлер біртіндеп бұзылды. Эхнатон және оның жұбайы Нефертитидің мүсіндік портреті жасалды.

Кешегі уақыт кезеңі

Мысыр өнерінің дамуында көп жылғы соғыстар бейнеленді. Ескерткіш мүсіндер жасалды. Б.з.д. 332 жылы Александр Македонский соғысы жаңа өнерде ерекше орын алды. Ежелгі Мысыр көркемдік мәдениеті бұрынғы дәстүрмен, антикалық өнермен ұласты.

Ежелгі Мысыр еліндегі «Сұлтан Бейбарыс» мешіті

Сұлтан аз-Захир Бейбарыс бабамыз 1260 жылы Мысыр тағына отырды. XVI ғасыр басында мәмлүктерді түріктер биліктен айырғанымен, XVI ғасыр соңында олар билік тағына қайта ие болды. Дегенмен XVI ғасырдың алғашқы жылдары Түрік әскербасыларының бірі Мұхаммед Әли Мысыр билігін тартып алып, өзін әмірші деп жариялайды.

Бейбарыс белгісі 1260 жыл.

Бейбарыстың мешіті, Каир

Каирге келген әрбір Қазақ Сұлтан аз-Захир Бейбарыс мешітіне барып, ұлы бабаға тағзым етуі тиіс. Мешіт Ніл өзенінің шығыс жағында, Каирдің ескі бөлігінің орталығында орналасқан. Мешіттің кіре беріс маңдайшасына, сол кезде жазылған болу керек, әдемілеп, өрнектеліп «Бейбарыс» деп жазылып қойылған. Мешіт 5000 м² жерді алып жатыр. Бір көргеннен-ақ ғимараттың ортағасырлық екені байқалады. Кейде ол мешіттен гөрі қамалға көбірек ұқсайды. Каирде Бейбарысқа байланысты 200-ден астам өзге де ескерткіштер, көптеге ғимараттар, сан түрлі көпірлер бар. Сұлтан аз-Захир Бейбарыс есімімен аталатын бұл мешіт 1266—1268 жылдары салынған. Ол қазір де Мысырдағы ең танымал мешіттердің бірі. Каир қаласының ескі қорғанынан тыс жерде ең алғашқы бой көтерген бұл қасиетті мекенді салуда сол заманның озық құрылыс тәсілдері мен құралдары қолданылған. Мешіт Шамдағы Яффа қаласынан әкелінген түрлі түсті мәрмөр тастар мен құнды ағаштардан тұрғызылған. Оның ұзындығы — 108 м, ені — 105 м. Дуал ретінде қаланған тас қабырғалардың биіктігі — 10,96 м. Мешіттің михрабы көркем оюлармен безендірілген, үш салтанатты қақпасы бар. Ғимараттың батыс жағында орналасқан, биіктігі 11, 83 м. бас қақпаны сәулет өнерінің ерекше ескерткіші деуге болады.

Сол заманда қабылданған құрылыс қағидалары мен діни ғибадат ғимараттарын салу мәнеріне сәйкес мешіт ортасы, үсті ашық төртбұрышты алаң, төрт жағы 10—12 м шамасында, үсті мәрмөр бағаналарға бекітілген ағаш шатырлы сарай етіліп салынған. Мешіттің ішкі жақ қабырғалары мен терезелері араб және шығыс мәнеріндегі әдемі өрнектермен әшекейленіп, қасиетті Құран сүрелерінің аяттарымен өріектелген.

Мешіттің михрабы, әдеттегідей, қасиетті Меккеге қарай бағытталған. Оның шығыс жақ қабырғасының орта тұсында михраб орналасқан бөлме бар. Бөлменің үстіңгі жағын алғашқы кезде әйгілі Шафий имамы мешітінің күмбезі үлгісіндей етіп, диаметрі 20 метрлік ағаштан жасалған күмбез жауып тұрған. Тарихшылардың деректеріне қарағанда, михрабтың екі жағынан биіктігі 3 метрлік гранит бағаналар орнатылған, астыңғы жағы қызыл және қара түсті мәрмөрмен, ал үстіңгі жағы ағашпен оюланып безендірілген. Михраб орналасқан бөлменің қабырғалары ақ түсті мәрмөрмен және ағашпен

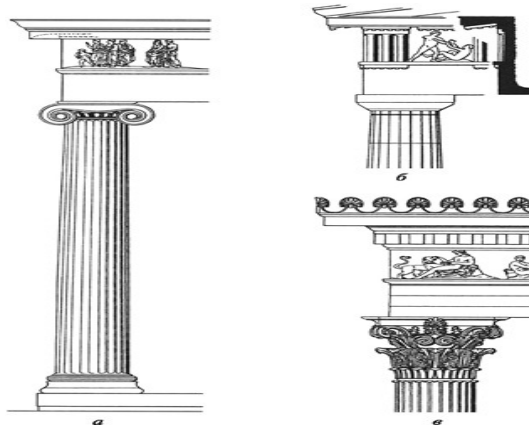
әшекейленген. Қазір мешіттің осы бөлігінің күмбезі күйреп, жойылып кеткен. Ал қабырғалары мен михрабтың орны кірпішпен қаланған қаңқасын ғана сақтап қалған.

Ежелгі Грекия өнерінің дамуының негізгі кезеңдері: архаика (б.э.д. VIII—VI ғғ.), классика (V — б.э.д. алғашқы үш ширегі), эллинизм (IV соңы — б.э.д. I ғ.). Грек классикасын ерте (б.э.д. V ғ. бірінші жартысы), жоғары (б.э.д. V ғ. екінші жартысы) және кеш (б.э.д. V ғ. соңы — IV ғ.) деп бөледі. Ежелгі грек өнері ансамбльмен ғана қарастырылды: сәулет, мүсін өнері, сауыт жазуы, сурет өнері, қолданбалы өнер бұйымдары бірін-бірі толықтырып, дәуірдің көркемдік бейнесін жасады. Суретшілер адам денесін зерттеу арқылы сұлулықты ұғынды. Оның құрылымын-да, қозғалыстарында олар пропорциялар қандылықтарын, ырғақ пен тепе-теңдік-ті аша білді. Эллиондар үшін керемет адам өнердің басты тақырыбы болды. Көне дәуір туралы мәліметтердің негізгі көздерінің бірі «Илиада» және «Одиссея» поэмалары болып табылады. Олар-ды б.э.д. XII-VII ғғ. өмір сүрген соқыр ел кезуші энші Гомердің туындыларына жатқызады. Ғалымдардың пікірінше, олар шамамен б.э.д. IX—VI ғғ. жазылып алынды. Олар грек құдай-олимпиадашылар бейнелерін кеңінен суреттеді. Мифология грек өнерін тұрақты түрде қоректендіріп отырған қуат көзі бол-ды. Мифтерде ежелгі гректердің әлем құрылымы мен оның билеушілері туралы көріністері жүзеге асырылды. Мифологиялық титандар мен құдайларға тылсым күштер берілді. Ежелгі гректер өмірдің барысы құдайларға тәуелді деп санады. Олар барлық жерде бар деп есептелді: жерде, суда, аспанда, ағаштарда және тауларда.

Архаика (б.э.д. VIII ғ. ортасы — VI ғ. аяғы) - грек полистерінің - құл иеленуші қала-мемлекеттердің қалыптасу кезеңі. Архаикалық кезеңде грек өнерінің негізгі түрлері мен пішіндері пайда болды. Бұл дәуірде шомбал монументалды тас ғимараттар мен бірдей позицияларда шартты қатып қалған тас мүсіндер жасалды. Тақырыптары мифологиялық сюжеттер болған сурет өнерінің туындылары мен бедерлер жазық сипатпен және сәндік геометриялық суретімен ерекшеленді. Монументалдылық пен тұтастықты сақтай отырып, архаика дәуірінің грек өнері біртіндеп айқын өзіндік сипаттарға ие болды.

Сәулет. Ежелгі грек өнеріндегі эстетикалық канон сұлулық пен үйлесімділік тіркесінде құрылды. Суретшілер адам денесінің, ал сәулеткерлер - сәулеттік ғимараттардың математикалық тұрғыдан салыстырыла тексерілген пропорцияларын іздестірді. Архаика кезеңінде ежелгі грек ғибадатханасының негізгі түрі — периптер құрылды (жоспарында тікбұрышты, айналасында колоннадасы бар). Ғибадатхананың сәулеті көтеруші және көтерілетін бөліктердің айқын және мақсатқа сәйкес тектоникаға негізделген. Оның көркем құрылымы салтанатты қатаң қарапайымдылығымен және үйлесімді толықтығымен атап өтілді. Ғибадатхана мүсіндермен молынан безендірілген. Шығысжақта әдетте, ғибадатхана бағышталған құдайдың мүсіні орналасқан. Дористік ордердің атақты периптері - Афинадағы Гефестейон ғибадатханасы (б.э.д. V ғ.). Грек сәулетшілерінің ең үлкен жетістіктерінің бірі ордерлік жүйесін ойлап табу болды. Классикалық сәулеттегі ордер — ғимараттың көтеруші және көтерілетін бөліктерінің арақатынасы, бұл арқалық-бағаналы конструкцияның сәулеттік-көркем бейнесі. Ордер тігінен үш негізгі бөлікке бөлінеді: тіреу, көтеруші және көтерілетін бөліктер. Тіреу бағаналар астында *подий*¹ — көп сатылы *стереобат*² түрінде тұра алады, бірақ басқаша да дайындала алады. Көтеруші жүйе — бұл қабырға немесе бағана. Көтерілетін жүйе — бұл үстінде орналасқан антаблемент. Ол көлденең арқалықтар жүйесінің сәулет бейнесі болып табылады және өз кезегінде тігінен үш бөлікке бөлінеді: төменгі — бағанада *капитель-дерінде*³ немесе қабырғада жатқан архитрав; ортаңғы — фриз; жоғарғы — алға шығыңқы және жүйені аяқтайтын ернеу. Ежелгі Грекия сәулетінде стилі бойынша ерекшеленген ордерлер қалыпта-сты: дорикалық, ионикалық, коринфтік.

Грек сәулет ордерлері: а — ионикалық; б — дорикалық; в — коринфикалық

Дорикалық және ионикалық ордерлер архаика кезеңінде пайда болды. Дорикалық ордер материктік Грекияда таралды, ал ионикалық аралдық және кішіазиялық Грекияның мәдениетімен байланысты болды. Дорикалық ордер Олимпиядағы Гера ғибадатханасында, Коринфтегі Аполлон ғибадатханасында, Посейдониядағы Деметра ғибадатханасында және т.б. кездесті. Ионикалық ордерді құрылыстары — Эфестегі Ар-темида ғибадатханасы, Самос аралындағы Гера ғибадатханасы, сондай-ақ (кейбір өзгерістермен) Дельфийдегі ғибадатханалар. Дорикалық ордер — түрі ең мықты және ең ауыр. Бұл ордерде бағаналардың базалары жоқ және тура стилобаттың¹ үстінде тұр. Оның пропорциялары әдет-те аласа және мықты. Бағананың үштен бір бөлігінде энтазис — бірқалыпты қалыңдау бар, ол антаблемент ауырлығының серпімді ауырлық сезімін тудырады. Бағана науашалармен (каннелюрлермен) кесілген, жоғарғы жағына қарай тарыла бастайтын орта жерінен және орта жерін аяқтайтын капительдерден тұрады.

Мүсін өнері. Архаикалық мүсін өнері қиын жолдармен дамыды. Б.э.д. VI ғ. дейін тек құдайлардың салтанатты түрде қатып қалған, фронтал жасалды. Делос аралындағы «Артемида» және Самос мүсіндері аралындағы «Гера» осындай мүсіндер болды. Грек мүсіндердің беттері жеке әлпеттерді сипаттамады, себебі олар нақты адамдарды кескіндемеді, олар рухани сұлулығы бар бейнелерді, батырлар мен құдайлардың портреттерін бейнеледі. Грек бетінің түріне келесі әлпеттерді жатқызуға болады: дұрыс сопақтық, маңдай сызығын жалғастыратын мұрынның тік сызығы; көздердің ұзынша қиығы; толық томпақ еріндер, және де үстіңгі ерні астыңғыдан жіңішке; иегі кең және домалақ; шашы бұйра және басының дұрыс дөңгелек пішінін жасырмай жатады. Бетінде шаттық пен сенімділікті сипаттайтын атақты «архаикалық күлкі», осы сезімді мүсіндердің бүкіл бейнелік құрылымын білдіреді, әрдайым жас, себебі осы кезеңде ғана өмірлік күштерінің толық ашылған кезі. Ол жалаңаш, тік тұр, бірақ бір аяғы қозғалысқа дайындалып тұрған-дай алға шығып тұр. Денесінің анатомиялық құрылымы анық және жалпыланып көрсетілген. Бет әлпетінің жеке белгілері жоқ, аузының ұштары сәл көтеріңкі, көзқарасы ештеңе білдірмейді. Архаикалық мүсіндер үшін беті бұдыр сарғыш мәрмәр қолданылды, ол сәуле мен көлеңкенің нәзік үйлесімділігін жеткізді. Бұл мүсінді тірі денеге ұқсатты, мүсіндер тыныс алып жатқандай болды. Архаикалық кезеңнің өзінде құдайлардың мүсіндік бейнелері адамдардың мүсіндерінен айтарлықтай ерекшеленген жоқ. Архаикалық Аполлондар мен **куро-стар** (атлеттер мен жауынгерлер) бір-біріне ұқсас болды. Суретшілер дербес және қоғамдық, өмірлік және мүлтіксіз сипаттарды қосып, адамның үлгілі керемет бейнелерін жасаудың құралын іздеді. Грек суретшілерінің жақсы көрген бейнелері сымбатты атлет жігіт болды. Грек мүсін өнері стадионда туды деп сенімді айтуға болады - ол жерде жеңімпаздардан мүсіндер жасады. Ереже бойынша барлығы жалаңаш болу керек еді. Мүсіндер, қабырғалар мен вазалардағы суреттер ежелгі гректердің қалай киінгенін елестетуге көмектеседі. Әйелдер де, еркектер де хитондар киді - зығыр матасынан (қыста жүннен) жасалған, оранған және иықтарында арнайы тоғамен - фибуламен бекітілген қарапайым киім. Әрлеу байлығына қарамастан, хитон үйде киетін киім болды, және онымен далаға шығу әдепсіз деп саналды, сондықтан хитонның үстінен пеплос плащ киді. Оралу пішіні және тәсілі бойынша хитонға ұқсас болды, бірақ ұзынырақ және бүрмелер саны көп. Жас сұлу қыздар — коралар — хитондар мен пеплостармен салынды, себебі жалаңаш әйелдің бейнесі әлі дәріптелмеген. Бүрмелермен сәнді оралған көне хитондағы кора мүсінін қарастырайық. Ұсақ бүрмелер шартты, оюлы түрде берілсе де, олар материяның

жұмсақ толқын тәріздес қозғалысын ұқсатады. Күрделі сәнді шаш пен бас киім де әшекейленіп көрсетілген. Мүсінші тұлға мен киім үшін түрлі-түсті мәрмәнді сәтті қолданды. Әйгілі ежелгі грек мүсіндерінің көбісі бізге әлемнің көптеген мұра-жайларында бар рим көшірмелерінен танымал. Бірақ көшірмелер әрдайым түп нұсқалар сұлулығын жеткізе алмайды. Грек мүсін өнері біздің заманымызға дейін ішінара, негізінен сынықтар мен фрагменттер түрінде жетті.

Курос. Архаикалық Аполлон мүсіні

Бірақ өткен ғасырлардың қалдырған іздері. оған айрықша поэзия сыйлады. Кірістірме қарашықтары түсіп қалған бос көз ұяларының қарасы толқытар-лық құпия болды. Мәрмәр қыздардың шаштарын кезінде сары түспен, беттерін қызыл түспен, көздерін көк түспен бояған. Бірақ ашық бояулар сүртіліп, ақ мәрмәрдің табиғи сұлулығын ашты. Мүсіндердің қалдықтары және сәулет сынықтары қиялдың жылдамырақ істеуіне, бұзылған суретті аяқтауға, бұрын болғанды елестетуге мәжбүрлейді. Б.з.д. VI ғ. екінші жартысында мүсін өнерінде адам кескіндеудің шынайы тенденциялары біртіндеп шыға баста-ды, бұл Грекияның қоғамдық өмірі мен шығармашылық мәдениетінде терең өзгерістердің жақындағанын білдірді. Сауыт жазуы. Ежелгі грек сурет өнерінің түпнұсқалық шығармалары бізге айтарлықтай жете алмады. Архаикалық кезеңде өнердің ең қалыптасқан түрі сауыт жазуы болды. Сауыттарға сурет салу архаикалық кезеңге дейін пайда болған қатаң геометриялық стильден туындады. Белгілерге ұқсайтын схематикалық пішіндер ұзын қатарлармен бүкіл бетті толтырып, қызықты әшекей қалыптастырды. Тік бұрышпен сынған сызықтар түрінде орнамент — меандр ерекше бөлінді. Ол теңіз толқындарына ұқсады және кез келген жаққа шексіз жалғастырыла берді. Сурет діни сипатқа ие болды. Мысалы, Дефилон-дағы амфорда (б.з.д. VIII ғ.) төсекте жатқан өлікті жоқтау суреттелген.

Адамдар тұлғаларының қолдарын жоғары көтерген қара силуэттері центрде орналасқан, ал қалған кеңістіктің барлығы қатарлармен орналасқан геометриялық оюлармен толтырылған. Ұқсас амфорлар бір жарым метр биіктікке жетті, олар күмбез ретінде қызмет етті. Өлшем кішірек ұқсас көшір-месі өлген адамның күлімен жерленді. Бұл сауыттар бір осьте орналастырылды. Кейін (б.з.д. VII ғ.) сауыт салудың қара пішінді стилі пайда болды. Бұл ретте афин көзешілерінің техникалық жетілдірулері үлкен роль атқарды. Сауыттарға сурет салу үшін олар қара лак пайдаланды және балшықты жосамен сәл бояды, ол күйдіргеннен кейін біркелкі қызғылт-қызыл түске ие болды. Қара мүсіндер осындай фонда анық көрінді. Фигуралардың бөлшектері сызылған немесе ақ және қызыл күрең бояумен боялған болуы.

Рефераттар немесе слайд тақырыптары

- Ежелгі грек мүсін өнерінің шедеврлері.
- Эллиданың көрнекті мүсіншілері.

- Ежелгі Грекия өнеріндегі адамның бейнесі.
- Ежелгі Рим сәулетінің үздік туындылары.
- Рим мүсіндік порттерінің жеткістіктері.
- Ежелгі Рим мозаикалары мен фрескалары.
- Помпейдің қирауы және жаңадан ашылуы.

ТЕСТ

1. Өнердің озық ескерткіші саналатын бедерлеме суреті бар тақта тастың бірі қалай аталды?
 а) Мефис тақтасы
 б) Нармер тақтасы
 в) Хеопс тақтасы
 г) Мысыр тақтасы
2. Ежелгі Мысыр тарихы неше кезеңдерден тұрады?
 а) 5
 б) 6
 в) 7
 г) 8
3. Ең алғашқы пирамида Жосер перғауынның құрметіне орнатылған Хеопс салғызған ең үлкен пирамида қай кезеңде салынды?
 а) Династиялыққа дейінгі кезең
 б) Ежелгі патшалық кезеңі
 в) Орта патшалық кезеңі
 г) Жаңа патшалық кезеңі
4. Қазақ сұлтаны Бейбарыс сұлтанның мешіті Мысырдың қай жерінде орналасқан?
 а) Ніл өзенінің батыс жағында, Каирдың ескі бөлігінің орталығында орналасқан
 б) Каирдың ескі бөлігінің шығысында орналасқан
 в) Ніл өзенінің шығыс жағында, Каирдың ескі бөлігінің орталығында орналасқан
 г) Мысыр жерінде жоқ
5. Бейбарыс сұлтан мешіті қанша жерді алып жатыр?
 а) 5 м²
 б) 50 м²
 в) 500 м²
 г) 5000 м²
6. Бейбарыс сұлтан мешіті қай жылдары салынған?
 а) 1266—1268 жж
 б) 1266—1288 жж
 в) 1265—1268 жж
 г) 1264—1266 жж
7. Грек сәулетшілерінің ең үлкен жетістіктерінің бірі?
 а) суретшілердің адам денесін сәулет өнерімен байланыстыруы

- б) Архитекторлардың ғимаратты көптеп салуы
- в) ордерлік жүйесін ойлап табу
- г) барлығы дұрыс

8. Архаика мүсін өнерінде кімдердің мүсіндерін жасады?

- а) құдайлардың
- б) қарапайым халықтың
- в) батырлардың
- г) байлардың

9. Грек суретшілерінің жақсы көрген бейнелері?

- а) қарапайым халықтың тұрмыс-тіршілігі
- б) сымбатты атлет жігіт
- в) құдайлардың бейнесі
- г) тек адам басының бейнесі

10. Архаика қандай кезеңге жатады?

- а) құдайлар кезеңі
- б) құл иеленушілер кезеңі
- в) мүсіншілер кезеңі
- г) сәулетшілер кезеңі